

ոհնք: — Կը մայրենիք եւս որ Կ. Պօքըկ-
ման փութով հասնի յայտնած փափաքին,
այսինքն թէ՛ հայերէն թարգմանութիւնս վաս-
տակոց գրոց թարգմանուեր ի գերման լեզու
ի վայելս բանասիրաց:

Որչափ ալ Կ. Պօքըկմանի ամէն կարծեաց
յանձն չենք առնուր զիջանիլ, այսուհան-
դերձ՝ զինքը կը ճանչնանք արդի լեզուագէտ
բանասիրաց զասակարգին մէջ իրրեւ առա-
ջիններէն մին՝ հին լեզուաց, մանաւանդ ա-
սորականին, ունեցած մեծ հմտութեանը
պատճառաւ: — Այլեւայլ գերմանական բարձր
և օգտաշահ թերթերու մէջ կը զո՛ւ ուսումնա-
կան յօդուածներ. — *Syrische GRAMMATIK mit Litteratur, Chrestomathie und Glossar. 1839.* — *LEXICON Syriacum*, որ շատ գովեստից արժանացած է. — *Hilfsmittel für das studium der orientalischen Sprachen* համախումբ լե-
զուագէտ մատենագրողաց մէջ զառակար-
գրուած է:

Հ. Ս. ՍԱՐԻՆՆ

1. Երբ տարիներ առաջ հայ ուսումնական
բառերու գործածութիւնը դեռ հանքանալ չէր
սկսած, այլ և այլ մտաւեանգրաց անձնութ
միտով մեր հին ուսումնական բառերը, եւրո-
պական բառերը հայ տառերով կը գործածէին,
որով շատ զրգերու մէջ՝ փոխանակ Մարտիի
վերոյիշեալ հայ հմանիչներէն մին գործածե-
լու: Կը տեսնուի եւրոպական փոխառեալ Ան-
թիմոն կամ Անթիմոնիոյ բառը:

2. Բոտ ոմանց բառ — պիստի, կամ բառ —
վիստի: Ականց զիրքը փոխանակ այս բառերու,
կը գրէ Սեմկի սխառն, այսինքն ծարիր քաշե-
լու քար, աստի և ի մեզ կազմուած են Մար-
տաքար, Յովից քար (ընթուրները չպարելու քար):

3. Լատ. Մարտիի Antimonium բառին ստուգա-
բանութիւնը ժամանակէ մի վեր ինչորոյ նիւթ
եղած է: Հետաքրքրական և միանգամայն ծի-
ծաղիկ: Կը պատմեն թէ Բենեդիկտեան կրօ-
նաւոր մը Բարսեղ Ալալեմթին անուամբ 1413ին,
ժամանակակից գիտութեան համեմատ կը զբա-
ղէր իմաստասիրական քարը գտնելու: Ու իւր
ձեռագ առգական նիւթն էր Մարտիը, որով մե-
տաղները դիւրաւ կը հալեցնէին: Անով ան-
գործարանաւոր նիւթոց վրայ զանազան փը-

Հ Ա Ն Ք

ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՍՍՈՒԿԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. տես էջ 7)

Մարիր

 ԱՅ Հին բառերէն է, որու հոմանիշ
են Յունաքար, Յսնից քար, Այրաթ պիւնտ,
Մարոյր, Մարոյր բառերն և ըստ նորայրի
Յսնքար, Մարաքար: Գրեկ. *αστ* =
րասիւթ², Թրք. *استق* = ռաստըթ թաշչ,
Արբ. *آسم* = խմխտ, Եբր. *אִנִּי* = ֆուր,
Ասոր. *ܐܬܝܢܐ* = ռասթ, Յն. *Στίβη* = Սթիվէ,
Լատ. *Stibium* կամ *Antimonium*³, Իտ. և
Ասլ. *Antimonio*, Անգլ. *Antimony*, Գերմ.
Spießglanz, Գր. *Antimoine*: Այս ամէն
լեզուաց մէջ կը տեսնենք որ Մարիր նոյննիւ
բառն, ըստ բաւականի համահնչակ է և չա-
տերն արաբ հոմանիշէն կը կարծուին փոխա-
ռեալ: Բայց մեր Մարիր բառն և իւր ամբողջ

ձեռ կատարեւէն վերջը, կ'ուզէ նաեւ կենդա-
նեաց վրայ եւս փորձել. ուստի օր մը իւր խո-
ղերուն ծարիր կը կերցնէ ու կը տեսնէ որ ամ-
բողջ խոզերն ալ կը պարարտանան կը զիրա-
նան: Անով մեծ գիւտ մը գտած կ'ըլլայ, և կը
սկսի ծարիրով զանազան զեղեր պարարտել:
Մի օր իւր այն պարարտածած ծարրախառն դե-
ղերն իւր կրօնակից միանձանց տալով, անոնք
փոխանակ զիրանալու, ընդհակառակն ամէնն
ալ թունաւորուելով կը մեռնին: Ու ասկից կը
հետեւցնեն, թէ ծարիրը միանձանց համար
օգտակար չէ, որով նոյն մետաղին անունը կը
մնայ *Anti-monium* (յն. *ἀντι* հակառակ, *μονος*
միայն) = հակառակ միանձանց: — Լեզուա-
գէտ բառագիտաց համար իրաւացի է առաջ-
պէջ կարծել այս ստուգաբանութիւնը:

4. Յիշենք Մարոյր մաթին Միւնիի հանրա-
գիտարանի մէջ արդանագրած հետաքրքրական
տեղեկութիւնները: Հանք մ'է մետաղաց շատ
նման. կը գտնուի արծաթի և կապարի հանքե-
րու մէջ: Միջնազոյն է և լի փայլուն երկայն
բերեղեղներով: Կը խառնուի զանազան մե-
տաղաց հետ և անոնց ձուլման կը ծառայէ:
Մարիրն այժմ ի բժշկութեան շատ կը գործա-

Հոմանիշներն, ամենեւին ձայնական մերձաւորութիւն կամ նոյնութիւն չունին յիշեալ արեւելեան և եւրոպական լեզուաց նոյնանիշ բառերուն Հետ: Պարսիկ լեզուի մէջ գտած էմք արջ — Ջարլը բառն, որ մեր Մարիը բառին հետ գրեթէ բոլորովին համահնչակ

ծուի, սակայն երկոստասաներորդ դարէն առաջ, միայն սնդոյրի բաղադրութեան մէջ կը գործածուէր, և այս նշանակութեան ու այս գործածութեան համար է որ մենք ալ հոս անոր վրայ կը խօսինք: Ս. Գիլբը (Դ. Թագ. Թ. 50) կը ներկայացնէ մեզ զայն իբր սնդոյր զոր կանայք կը գործածէին աշգեղնի սեւցնելու համար: Յեղաբէլ լսելով որ Յէռն ի Սամարիտ պիտի մտնէ, Մարթեաց զայս իսր կամ բռտ եբր. եղ զայս իսր ի ծարիր, զարգարեց կամ ամբողջութեամբ սնդոյրով ներկեց աշգեղն ալ յափշտակին՝ հետ խօսեցու և իրեն դիմաց երեւալու համար: Որովհետեւ մեծ, խոշոր բացուած և սեւ աշգեղն զեղեցիկ կը համարուէին, անոնք որ զեղեցիկ կրեւնալ կուգէին, կը ներկէին աշգեղնին, աշգեղնուն չորս կողմը և արտեսնունքը ծարրոյ ներկի տուփի մէջ մտնած ստեղծով մը, աշգեղնին սեւցնելու, արտեսնունքը մեծցնելու կամ մանաւանդ զանոնք ծալլելու համար որպէս զի աշգեղն աւելի մեծ երեւին: Գեռ հիմայ իսկ ստորի արար և բաբելոնացի կանայք աշգեղնուն բոլորը կը ներկեն և կը սեւցնեն. և թէ արք և թէ կանայք, անապատին մէջ, սեւակ կը զնեն աշգեղնուն մէջ պատասպարելու համար զանոնք արեւու տաքութենէն և իրեն հառապայկից սաստկունքնէն: Պ. Տարվիտ կ'ըսէ թէ արաբացի կանայք իրենց աւաց չորս կողմը կը ներկեն TUITO՞ով (զոր իրենք Բէնիէլ կը կոչեն) բաղադրուած սեւ ներկով մը: Այս սեւակով աւաց խոռոչէն դուրս գիծ կը քաշեն իրենք, աշգեղն աւելի խոր երեւցնելու համար: Եսայի՝ Որոնի գտերաւց զարգեբը համբելու միջոց, չի մոռնար նաեւ ասեղնեղը որով իրենց աշգեղն և արտեսնունքը կը ներկէին: (մերկեն մէջ չկայ բնաւ յիշատակութիւն):

Նա յոսն ի մուր տամուկ ներկեալ
Թուռ ասեղամբ յօրինէ:
Եւ զգողչուն աչն ամբարձեալ
Շրպարէ: (Յօբնաղ Արգիծ. Բ.)
Երեւոյն խօսեցիլ առ զատեր Սիւնի՝ կ'ըսէ. Երբ կարսիք գտցցիս, և դարդոս սոսիսով գարդաբացիս, և ամապես ծարիր յայս քո, ի գոար

է, բայց ոչ նոյնանիշ, {Ջարլը պարսկերէն կը նշանակէ փոքր} որով անշուշտ պիտի չառարկեն թէ Մարիը, Ջարիըն փոխառեալ է: Ի վաղուց Մարիը իբրեւ աշագեղ կամ զարգ գործածուած է: Մեր նախնեաց զորոց և Թարգմանութեանց մէջ գործածուած է այս

են գարդարանքն քո. մերժեցիս զքեզ հոմանիքն քո: (Երեմ. Դ. 50): Եւ Եղէկիէլ՝ շնացեալ կնոջ մը օրինակաւ հրեայ ժողովրդեան անօրէնութիւնքը յայտնելով կ'ըսէ թէ լուսացուեցաւ, անոյշ իւզերով օժտեցաւ, աշգեղն ի ծարիր և ի սնդոյր չլարեց, և այլն: Յովք կը յայտնէ մեզ թէ որչափ յարգի էր ծարիր, իրեն զստեւաց միայն անունը Ամադրեղիէր (անօթ ծարրոյ կամ տուփ սնդուրի) կոչելով: Ենամբայ զորոց հեղինակը կ'ըսէ թէ նախ քան զՆհեղեղ, Աղլիէլ հեղեղակը՝ սնդուրով զարգարուելու արուեստը սորվեցուց աղջկանց:

Տերտուղիանոս և Ս. Կիրիլանոս միծաղես կուսած են այս սովորութեան դէմ որ յաճախած էր յԱփրիկէ, ուր նոյն իսկ արք աշգեղնին ու յօնքերնին կը ներկէին. ներկէ այլեքոր ոչ սա. տանային ծարրով, այլ ֆրիստոսի սնդոյրով, կ'ըսէ Ս. Կիրիլանոս: Պիլիմոս՝ հռովմայեցի կանանց վրայ խօսելով կ'ըսէ թէ մինչեւ իսկ աշգեղն կը ներկէին: Սարգանաբաղ աշգեղն ու յօնք կը ներկէին: Յովսեփոս նոյնպէս կը կըշտամբ խռովարարները՝ որոնք նախանձատրք կը կոչուէին և Երուսաղեմի տաճարին տիրացած էին:

Ականց գիրքը Մարրոյ բնութիւնը ու յատկութիւնը կը նկարագրէ. յիշենք ամենէն հետաքրքրական մասերը. «... և այն է քար իմն սեւաւ և վճիտ անփայլուն և յոյժ ծանր. և զոյն նորա որպէս զգոյն երկաթոյ. և է մատեն իորին ի բազում օգուդիս և լաւագոյնն այնց իսֆէանիքն է ո: Այժմ նշանաւոր ծարիրն կը զանուի Պոնէոյ կղզւոյն և Հալէպի մէջ: Յատկութեան համար կ'ըսէ. «Յատկութիւն նորա այն է, զի աւաց յոյժ օգտակար է, և զլոյս տեսութեան ժողովէ, և ուժեղացուցանէ զիշխ աւաց և զարկածն՝ օրք աւաց հանդիպեալ իցեն պատճառաւ ցաւոյ՝ փարատէ. և ծերոց՝ որ պատճառաւ բազմամեայ դոլոյ, ցաւեալ իցեն աշգեղն ծարիրն իսմիտ յոյժ օգտակար է ...»: Կը թողունք միւս յիշուած բուսիչ յատկութիւնք, որ իբրեւս հետաքրքրական ըլլալէն զատ ուրիշ օգուտ մը չունին:

բառը և յիշուած իբրեւ զարգազեղ: Ի Սուրբ Գիրս յաճախ գործածուած է այս բառը: [Բ. Խգ. Թ. 30. «Եւ Տեգաբէլ լուաւ, և ծարրեաց զայս իւր և զարգարեաց զգլուխ իւր ...»: Երեմ. Գ. 30. «... և ամասցես ծարիր յաշտ քո, ի զուր են զարգարանք քո»: Եզկ. ԽԳ. 40. «... ի քաղանիս մտաւ շէիբ, ի ծարիր և ի սնդոյր շպարէիր ...»]: Առ Նախնիս Ծարիր բառը շփոթ գործածուած թիւն մը չէ ունեցած. Թարգմանութեանց մէջ անվրէպ սեփականուած է լատ. Stibio և յն. Στίβιον համանիշին:

Ծարրաքար

Ինչպէս Ծարիր նոյնպէս նաեւ Ծարրաքար հին բառ մ'է, և մեր զբականութեան մէջ երբեմն գործածուած: Հայկազ. Բառարանի մէջ ալ համարուած է յմահած ծարիր, և առոր համանիշ են Թուլթի այլաց կամ Աշաց Թուլթի, Թուլեայ, Անաղած ծարրոյ, Ծարիր քար, Ծարրոյ: Նորայր բիւզանդացին (նոյնպէս իւր ուսումնական բառերը գործածող պի բանասէր) այս բառը Ծարրիկ հետ նոյն կը համարի: Բայց ճշգրտեան համար լաւագոյն է որոշել: Հ. Քաջունի վարդապետ իւր ուսումնական բառարանին մէջ՝ նախ, նեպայ այս բառը սեփականած է զՊ. Antimoniure. [իտ. Antimoniuro] բառին: Երկու տարի առաջ այս բառը սեփականեցինք զՊ. Stibine, [իտ. Antimonite] բառին: Ծարրաքար բառը թէ Antimoniureի և թէ Stibineի կրնանք հաւատարապէս սեփականել, քանի որ այդ երկու տարրեր հանքերն հոծ ու անաղած վիճակի մէջ գտնուած ծարրներն են. և դարձեալ ոչ միայն Ծարրաքար, այլ նոյն իսկ Անաղած ծարրոյ նոյն երկու եւրոպ. բառերուն կրնանք սեփականել: Հ. Քաջունայ և Նորայր Բիւզանդացոյ բառարաններէն կը պակսի զՊ. Stibine բառը: որուն վերջերս իբրեւ համանիշ սեփականուած է նաեւ Ծմմրածարիր բառն:

Շարայարեղի

Հ. Ս. ԵԲԵՄ.

ԲԻԻՐԱԿՆ

— Կը կրատարակէ բանասիրական, տեղագրական, ազգագրական յօդուածներ: Խմբ. Ս. Դաշթեան: — Վինն է 12 ֆռ.:

Հասցէ Direction du «Purayhn» Bahtché kapou kazasker han N. 16 CONSTANTINOPLE.

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ԲՆԱՇԻԱՐՀԻ

ԱՇՏԱՐԱԿ

ԱՇՏԱՐԱԿ. — Նշանաւոր և գլխաւոր գիշ Այրարատայ Արագածոտն գաւառի համանուն վիճակի մէջ, Էջմիածնի հիւսիսային կողմը 20 վերստ հեռու: Կառուցուած է Քաւաղ գետոյն աջակողմը, գեղադիտակ սարահարթի վրայ. հիւսիսային և արեւմտեան կողմերէն կը բարձրանան Արագած լեռան ճիւղերը, իսկ հարաւային կողմէն են գիւղի ընդարձակ այգիները, և մինչեւ Մասիսի ստորոտը, զրեթէ 60 վերստ երկայնութեամբ՝ լայնատարած դաշտ է: Աշտարակի հիւսիսային կողմը զրեթէ կէս ժամ հեռու կը գտնուի Մոզնի, և հարաւային կողմէն է Օշական, մէկ ժամ հեռաւորութեամբ:

Թէպէտեւ ցարդ ծանօթ պատմութիւն մեզ կը յայտնէ Աշտարակի անունն ինչեւորոք զարու մէջ, յիշելով զայն իբրեւ հայրենիք Վերոյ Ա կաթողիկոսի, բայց իւր հին շինուածոց և պարսկացի մնացորդներէն կարծեմ համանական է, որ իններորդ դարէն շատ առաջ եւս գոյութիւն ունեցած ըլլայ, և թերեւ Արագածոտն գաւառի ամենէն բարգաւաճ և բազմամարդ քաղաքաւանն եղած: Մորիէ անգղիացին, որ 1813 տարւոյ յուլիսի 16ին աստ իջեկանեց, կը վկայէ թէ Աշտարակ՝ բարդաւաճ և քաղաքակիրթ երկրի քաղաքի մը հաւատար շքեղութիւն և արժանիք ունի: Գերմանացի Քոխ բուսաբանն եւս 1837 տարւոյ ապրիլի 18ին աստ գիշերութեց, որ և Քասաղ գետոյն խորշանքն, ժայռերու վրայ սփռուած լուսնի լուսոյ ընծայած նորօրինակ երեւոյթներն և այլ պարագայք, որ իրեն վրայ ազդեցութիւն են ըրեր նոյն գիշերուան խորին լուսեման մէջ, գեղեցիկ կերպով կը նկարագրէ: Իսկ բնիկ Աշտարակցի երեւելի վիպասան Պերսե Պոռչանց՝ որ իւր կոռոճադէկ վիպասանութեան մէջ շատ անգամ կը յիշէ և կը նկարագրէ գիւղս, ի միջի այլոց կը գրէ և հե.